

Semi-
narium
Histo-
ricum

11283

BIBLIOTHECA
UNIV. JAGELL.
CRACOVENSIS

588975

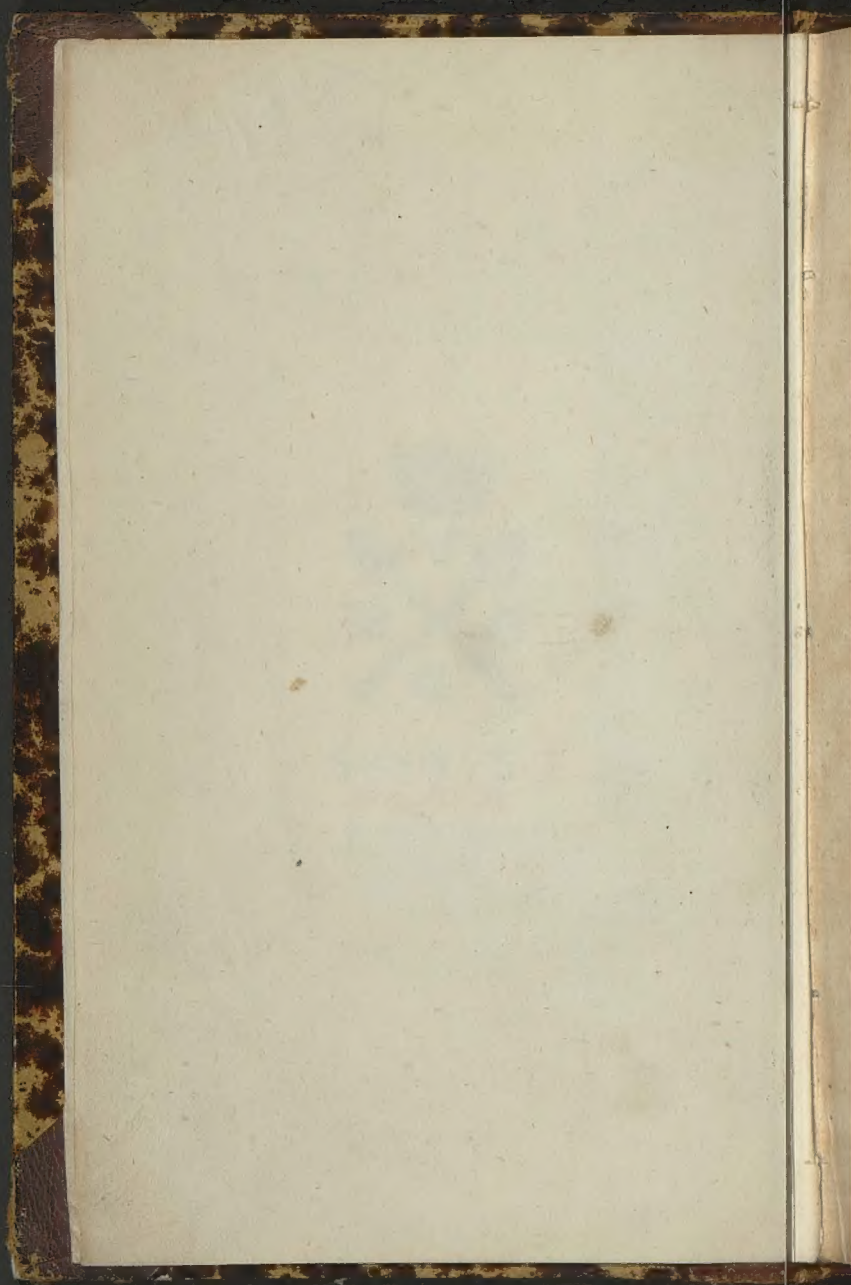
Mag. St. Dr.

I

588975 I
Mag. St. Dr.

USTAWY POWSZECHNE

DLA

DOBR MOICH
RZĄDZCOW.

Podług Exemplarza drukowanego przeszłego roku
w Siemiątyczach za rozkazem J O. Kieżney
JABŁONOWSKIEY, Woiewodziny
Bracławskiej.

TOM VI.

w WARSZAWIE 1787.

Nakładem i Drukiem MICHAŁA GRÖLLA

Księgarza Nadwornego J. K. Mci.

U.S. DEPARTMENT OF THE INTERIOR
BUREAU OF LAND MANAGEMENT

OFFICE OF THE ASSISTANT ATTORNEY GENERAL
WASHINGTON, D. C.

588975
5/6

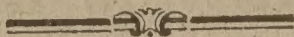
W. W. HARRIS
LAND OFFICE
WASHINGTON, D. C.

REIESTR MATERYI

W KSIĄZCE PISARZA HAMERNII

ZNAJDUIĄCEY SIĘ.

Karta.

Ustawy dla Pisarza Hamernianego - 5.

ROZDZIAŁ I.

O Miedzi i Wagach - 8.

ROZDZIAŁ II.

Ustawy dla Hamernika - 10.

ROZDZIAŁ III.

Ustawy dla Kotlarza - 14.

R E I E S T R.

R O Z D Z I A Ł I V.

Powinności osobiste Pifarza - *Karta.*
16.

Wiadomość o Materyałach na co są używane
w Hamerniach - - - - 21.

U S T A W Y

DLA

PISARZA HAMERNIANEGO.

Im cięższe jest funkcyi poznanie, im trudniejszy docieczenie wszędzie, i we wszystkim krzywdy skarbu, tym usługi ofiarowane większego są szacunku.

Fabryka Hamerniana ma swoje wielkie powinności, iedne dependujące od charakteru osobistej cnoty, drugie od znajomości doskonałej rzeczy, iedne i drugie tak są z sobą połączone, że żadney z tych brakować nie powinnyby dozorczy tej fabryki, i owszem: tak się zdaie że koniecznie razem złączone

bydź muszą, bo wierność sama choćby w naywyższym była stopniu oprzeć się niepo-
trafi chęci oszukania майstrów w wielora-
kich sposobach bydź mogącego.

W cudzych krajach każdy do funkcyi przy-
chodzący człowiek i podejmujący się dozo-
ru iakiego, ma pewną udzieloną porcyą umie-
jętności służącej do niego, przy której gdy
oraz łączy i duży charakter, nie tylko ofia-
rować jest zdolnym zwierzchności swojej
użyteczność dozoru, ale też przez znajomość
gruntowną rzeczy ulepsza go co raz więcej
udzielając samym майstrom światła, z nauk
własnych powziętych; nigdy ci bowiem z
praktyki samey robiący nicobeydą się bez
Theoryi uczonych ludzi którzy ich wielo-
rako posilkować mogą. Już to przez spo-
soby wynalezione oddziału łatwiejszego kru-
szczów, już to przez dodanie mocniej-
szego do ich topienia ognia. Już to w ro-
bowie pieców czyniących ochronę węgla, i
w wielorakich innych okolicznościach, które
praca, ciekawość i gruntowna nauka dać tyl-
ko może.

Kraj nasz podobnych dobrodziejstw ni-
komu i nigdzie nieudziela, bo nauk głębo-

kich i dostatecznych wprawy w obywatelach nieznaydując, używać musimy. do rozlicznych funkcyi osób, żadnych potrzebnych do nich światel niemających, a częstokroć ieszcze przychodzących z samą chęcią osobistego dla siebie wynalezienia zysku, nieznając tego sentymentu czułego i najsłodszego dla ludzi poczciwych, zaśluzenia i zabezpieczenia go sobie przez wierność i usług aplikacye, do których nagrody, każda zwierchność nychętnieysza byłaby zawsze, iak prędko cnotę i ulepszony swoy profit, zawdzięczaćby iey przychodziło.

W tym więc losów powszechnych udziela za szczęśliwą się policzę gdy poczciwością charakteru samego, ozdobionych mieć będę ludzi, którzy przez pilność, aplikacye, i ciekawość własną przez lat kilka kontynuowaną ułatwić sobie sami potrafią, przez własną praktykę, tę naukę i iey znajomość, pomalu porównyując się z temi, którzy lat kilkanaście bezsennych w nabyciu iey ofiarowali nocy. Ja zaś ułatwiając tę dla nich drogę, umyśliłam dać przepis porządku tej fabryki, zostawiając czasowi i aplikacyi rządzącego, ulepszenia iey przez coraz większe sposoby.

R O Z D Z I A Ł I.

o Miedzi i Wagach.

Trzy dotąd mamy do kraju naszego wchodzące miedzi, Szwedzką, Moskiewską, i Węgierską, z tych ostatnia jest za najlepszą od kotlarzów uznana, więc te wprowadzamy do Hamerni pod imieniem *Kupferplatten* znanej.

Gdy więc ta przywieziona zostanie, iak się na cetnar Wiedeński kupuje, przybywa na wagę Hamernianą na stu funtach Wiedeńskich 128. Tak tedy miedź wyważona gdy zostanie w obecności Gubernatora i Pisarza prowentowego; ci zaraz w książkę pisarza Hamernianego do jego percepty miedzi własnymi wpiszą rekami.

Wag porządek w największej być powinien attencyi pisarza, dla tego zawsze, szła-

Je i funty pod iego kluczem zamknięte zostawać mają, i wywaga żadney rzeczy bez iego przytomności czyniona być nie powinna.

Nim zaś przystąpi sam do ważenia iakiey rzeczy, ważyć nayprzod ma same szale, i uważać, ieżeli równości ich z dołu lub z góry nie nieprzeszkadza, funty potym mosiężne i żelazne, starownie i odemnie sprowadzone, opatrzyć ma, ieżeli co pod te przylepionego niemaż, ieżeli nadpsute nie są, a niezazywając nigdy innych tylko te które od skarbu są dane, ucalenia tych nayzupełniejszego strzedz będzie, bo sam w odpowiedzi skarbowi zostanie, za stratę lub uszkodzenie iakiekolwiek onych.

Na tychże funtach oleyną farbą po żydowskiu ma być napisana ich wywaga, dla tego żeby każdy kupujący żyd był przekonany, że mieysce te żadnego oszukania miezna sposobu, każdy bowiem kąt domu poczciwego człowieka, zaświadczać powinien, że mu jest w naywiększey terminu tego obfzerności, dla tego w żadney wadze posłep czyniony dla nikogo być nie ma, bo nie tylko że podobna sprawiedliwość nayszczególnieyszą i naygłównieyszą jest Hamerni zaletą, ale też ni-

gdy i sama mieć niechęć, w rządach gdzie moich tey śmūtney praktyki, ażeby gdziekolwiek dzieć się miała krzywda bliźniego, niezgodna ani z charakterem cnoty, ani z imieniem prawdziwego chrześcianina.

R O Z D Z I A Ł II.

Ustawy dla Hamernika.

Olważona miedź gdy zostanie, od pisarza Hamernianego, wiele funtów daje Hamernikowi do roboty, ten każdą sztukę nayprzód probuje, która szmelcowania potrzebnie, a która nie, więc podobne na bok odkłada.

Na miedzi Węgierskiej nie szmelcowancy pod młot tylko przychodzący upał liczy się na stu funtach funtów 3, z których pół

funta powraca się znowu skarbowi w farbie, tak zwanych częściach, które z pod młota odskakują, a którą Hamernicy *Alsch-Farben* zowią; istotnego więc na tey miedzi decellu dla skarbu liczy się półtrzecia funta.

Starey miedzi gdy się szmelcowanie skończy. Pisarz odważyć ją ma powtornie, a odrąbiwszy na upał 3 funty, od sta funtow; półtora funta na upał odliczy, a półtora w gruzie bydź powinno znalezione, czego żeby brakowało maystrowi z roboty odrącono bydź powinno przy generalnym porachunku. Taż miedź pod młot gdy przyjdzie na niey upału znowu liczy się 3 funty, z których więc znowu skarbowi wraca się dwa funty, to jest: w gruzie wyższym półtora funta, a w farbie pół funta, istotnego więc decellu na tey miedzi ma skarb 4 funty.

Na szmelcu Węgierskiey nowej miedzi, liczy się upału półtora funta na sta funtach, a za pół funta dodatek mu się daie do tegoż upału pieniądźmi groszy 24, któren to pieniężny naddatek dla tego mu się daie, żeby w czasie jakiego w szmelcu przypadku i zepfucia miał czym skarbowi zaraz zapłacić, te więc zobopolne zapłacenie przy rachun-

kach następować ma. Taż miedź z pod młota gdy przychodzi, liczy się na niey upału 3 funty od sta funtow, więc podwoynego z tych dwóch robot upału (oproczyć piennięznego za pół funta ocenienia) liczy mu się pół pięta funta z których półtora wraca się znowu do skarbu, to jest: w gruzie funt ieden, a w farbie pół funta, islotnego więc decessu na tey miedzi ma skarb trzy funty.

Hamernik ma 3 rozchody miedzi, ieden co oddaie do roboty kotlarzowi, drugi co się przedaie hurtownikom, trzeci wyrabiane przez niego samego na szale i denka. Skoro więc co ztego wygotuie, trzeba żeby zaraz szedł po dyspozycye do pisarza, komu ma to oddać; czy kotlarzowi czyli hurtownikom, pisarz zaś Hamernika regestraturę obaczyć będzie powinien, iaką wywagą zapisuie, ażeby przy generalnym porachunku mankament żaden w zapisywaniu nie był dosirzeżony.

Okrawki które oddaie kotlarz mają być pod kluczem pisarza, do czasu onych znowu od Hamernika użycia, które przeważone gdy zostaną, odciągnięte od zapłaty Hamernika zostaną, to jest: naprzykład gdy się da-

Jo kotlarzowi 100 funtów, z których 10 w okrawkach oddaie, więc jeden i drugi za funtów tylko 90 zapłaconemi bydź mają, naszym Hamernik nic nie traci, bo z starey miedzi wykrawając, przytrubki, rury, pasełki, rondle, dzbanki, i inne drobne naczynia, do kotlarni idące, na mieysce nowoy miedzi, taką za to bierze zapłatę iak za miedź nową.

Na tysiąc funtów do szmelcowania miedzi dawać się powinno Hamernikowi sześć kofzyków węgla.

Gdyby iakieykolwiek próby czynienia szmelcu potrzeba kiedy była, na ten czas rzecz ta bydź ma przy nieodstępney piśarza i na krok przytomności, którey nayprzód kazawszy obmieść ogniisko tak, ażeby na nim nic się starego nie znaydowało gruzu, ma pilnie strzedz, ażeby hakiem mieszając miedź w zakątki zrzućana od maystrów nie była, mianowicie pod miech iak się to powszechnie praktykuje.

R O Z D Z I A Ł III.

Ustawy dla Kotlarza.

Kotlarz z rąk pisarza brać nigdy miedzi niepowinien, tak starey iako i nowey, którey do roboty potrzebuie, tylko od Hamernika w obecności pisarza, ktorzy sobie obydwa wpisac to mają w swoje książki, to jest: kotlarz ma zapisac w książkę Hamernika; wiele miedzi mu daie, a Hamernik w kotlarza zapisze, wiele odbiera, co takze w swoją książkę wpisze sobie pisarz pod datą dnia i miesiąca zaraz.

Odtąd od kotlarza kotły i inne rzeczy wazyć i odbierać nie będzie, pisarz z włożonym już w naczynie żelazem, albo wylanym ołowiem, ale skoro skończone zostanie same pierwey odważone bydź ma, dopiero przeważywszy osobno żelazo lub ołów które użyte bydź do którego naczynia ma, znowu te drugi raz przeważy, gdy się to wszystko w niego już włoży dla regularnieyszey wia-

domości, i uszczerzenia się mankamentu zawsze skarbowi stratę przynoszącego, i w niebezpieczeństwo odpowiedzi pisarza stawiającego.

Na małych naczyniach zaraz kotlarz wybijać cenę będzie powinien, ażeby tey arbitralnego stanowienia nie dać mocy przedawającemu w sklepie.

Na upał dla kotlarza liczy się funt jeden, w grubey robocie od sta funtow, a trzy funty w drobney, na podobneyże miedzi kwocie.

Węgla na cały rok po 10 kosztów ma wychodzić dla kotlarza.

Aże sprawiedliwość tak w każdej rzeczy powinna być zachowana, ażeby odrazy nie czyniła kupcom przyjeżdżającym, za wprawianie więc denkow, kotlarz więcej brać nie ma tylko, od ważących 20 do 25 funtow 3 Złote, a od 25 do 35 po Zł. 4, za szale spodnie podprawione Zł. 4, a za wierzchnie Zł. 5.

R O Z D Z I A Ł IV.

Powinność osobiste Pisarza.

Utrzymywać wszystko w porządku i regularności, byź zwierzchnością, przykład z siebie we wszystkim dający, strzedz obrazy Boskiey, i krzywdy skarbu, te są pierwsze powinności człowieka pocztowego, i dobrego sługi.

Bezpieczeństwo od ognia, ostrożność w tey mierze, naywiększa pilność, żeby ten smutny przypadek nigdy się nie zdarzył, iest także obowiązkiem naywiększym pisarza, nie-masz na to pewniejszygo sposobu, iako gdy dzień i noc znaydować będzie pilność pisarza, w dzień mając niedostępność iego w Hamerni; w wieczor obeyscie wszystkich kątów, pogaszenie wszędzie ognia, i pozamykanie generalne wszystkiego, żeby nikt ani sam stróż, zostawianym na noc nie był w Hamernii, zrobi to oraz, i te drugie dobro, że węgli palić, iść przy nich gotować całą noc

noc w Hamernii mieć ogień, i z lulką siedzieć
nikt nie będzie mógł.

Klucze od wag, od hamerni, od magazynu, od węgla, od giuzu, od okrawek, od farby, zawsze przy sobie mieć piarż powinien, a na noc to wszystko pozanyskawszy, z rana obeysć ma czyli z nocy załzanie wszystko w tym porządku, iak wieczorem zosławił, i czyli niedosirzeze gdzie otwierania zamków, i kludek dowodów, albo dziury do łożenia przez srych, co gdyby się posirzegło, raport bydź ma dany zaraz do Gubernii, i miejscowa naystroższa inwellygacya uczyniona.

Węgla ochrona, nayopatrzniejszyze onych zamknięcie, dowodem będzie o pilney na wszystko baczności piarża, które kuloraką szkodę skarbowi przynoszą. Imo lasu, zdo expensy pieniężney, ztio i czasu darmo trawiącego się w Hamerni, iak prędko węglami dostarczać inkt nie może, dla meumarkowanego expensu, uczyniony więc terażniejszy mój w tey wierze regulament, dla maystrów potrzeby, trwałym na zawsze mieć chcę, na poboczny zaś expens cale użyte być niemają nigdzie, a dowiedziona ta rzecz pi-

farzowi, lub większość węgla expensy okazana, potrącona w jego zasługach przy kalkulacyi zostanie.

Kupcy przyjeżdżający do Hamernii grzechnie bydź powinni przyięci, bo grubiaństwo, frogość i pycha, wyznacza upodloną bardzo w ludziach edukacją, trzeba więc bardzo siebie małą kochać, żeby się z nią chcieć popisywać przed każdym przyjeżdżającym, ciż kupcy ile możliwości prędko expedyowani bydź powinni, bo to największe zaświadczenie daie regularności usług i roboty fabryki.

Kupno kupca każdego, bydź powinno najregularniey przez niego samego zaświadczone w księgę pisarza ręką własną iego, co i za wiele kupił, z kąd był sam kupiec, i iak się zwał, pisarz też wzajemnie powinien dać mu od siebie rewerz na to co kupił i co zapłacił sposobem pod *Numero 61* będącym.

Tym kupcom ktorzy czapki i rurnice bez kotłów kupować będą droższą ceną pięciu grosami, miedź sprzedawana im być powinna.

Na sessjach Guberniowych co Sobota pisarz z swoim raportem przyjeżdżać ma, tą

formą napisanym iak iest pod *Numero 62*, i pieniądze każdego tygodnia odwożyć do pisarza prowentowego, któremu wpisze pisarz Hamerniany w książkę co oddaie, a od pisarza prowentowego żądać będzie wzajemnie zapisania zaświadczenia, co i wiele odebrał.

Zadnego pieniężnego wydatku pisarz czytać nie powinien, sam ale na raportach miesięcznych każdy rzemieślnik sławić się ma o sobiście z kartą sobie daną, od pisarza, wiele mu winien skarb zapłacić. Podobnie o kupno materyałów potrzebnych dopomni się, dając tych notatkę których w jakim Miesiącu z magazynu mego potrzebować będzie do Hamernianych róbót, że zaś sal amoniak, borax, szpialter, rubryka, ziemia Angielska, farba Angielska, oliwa, ocet, dziegieć, salwafier, kłaki, na stragę wchodzą w roboty miedzi, więc tego rekompensę skarbowi w cenie towarów umieszczać należy, a co z tego weźmie z mego magazynu, zapisane w swoje książki mieć będzie ręką dającego te rzeczy.

Hurtownikom sprzedaż miedzi nie iest zbrojna w pewney oney części, uważać

tylko potrzeba, żeby tym tylko ją przedawać którzy o mil kilkanaście po nią przyjeżdżać będą, w bliskości zaś będącym kotlarzom, przedawać zakazuje, bo to stratę dla Hamerni czyni.

Przy rachunkach gruzu, od sta funtow, topioney starey miedzi półtora funta, być go ma, a od nowey Węgierskiej szmelcowanej funt jeden, decy na którym gdy się pokaze w miedzi szukany być powinien. a więźność wielości onego, miedzi zmniejszenie ukazać musi.

Ustawiczney i to potrzebuie zttencyi Pisarza, ażeby dał baczność pilną na osadę wielkiego młota, żeby zawsze był mocno zaklinowany bo słabo osadzony, różnie siebie słuzi, i tym sposobem niszczy się tak prędko, nad powszechną praktykę, kiedy we wszystkich Hamerniach po lat kilka jeden trwa, nie dozor więc zwierzchności, niedbałość rzemieślników, tey moiey dotąd szkody była przyczyną.

Na skład gruzu wymurować trzeba zaraz kazać z kamieni skrzynię w ziemi dużą z drzwiami drewnianemi, tak iak do piwni-

cy, ażeby pod kluczem byż mogły pi-
farza.

Dorobione także wieko drewniane byż ma
do kadzi, gdzie się farba wrypuie w wodę,
ażeby i to byż mogło pod iego kluczem.

*Wiadomość Materyałow na co są używane
w Hamerni.*

Zelazo prętowe i w sztabach na pręty do
kotłów.

Mosiądz, szpialter, borax, do lutowania mie-
dzi.

Sól amoniak, cyna Angielska, cyna ordyna-
ryna, sól, ocet, kłaki, do pobielenia.

Ołów do lutowania węzowych kotłów.

Drot na brzegi.

Rubryka do farbowania kotłów.

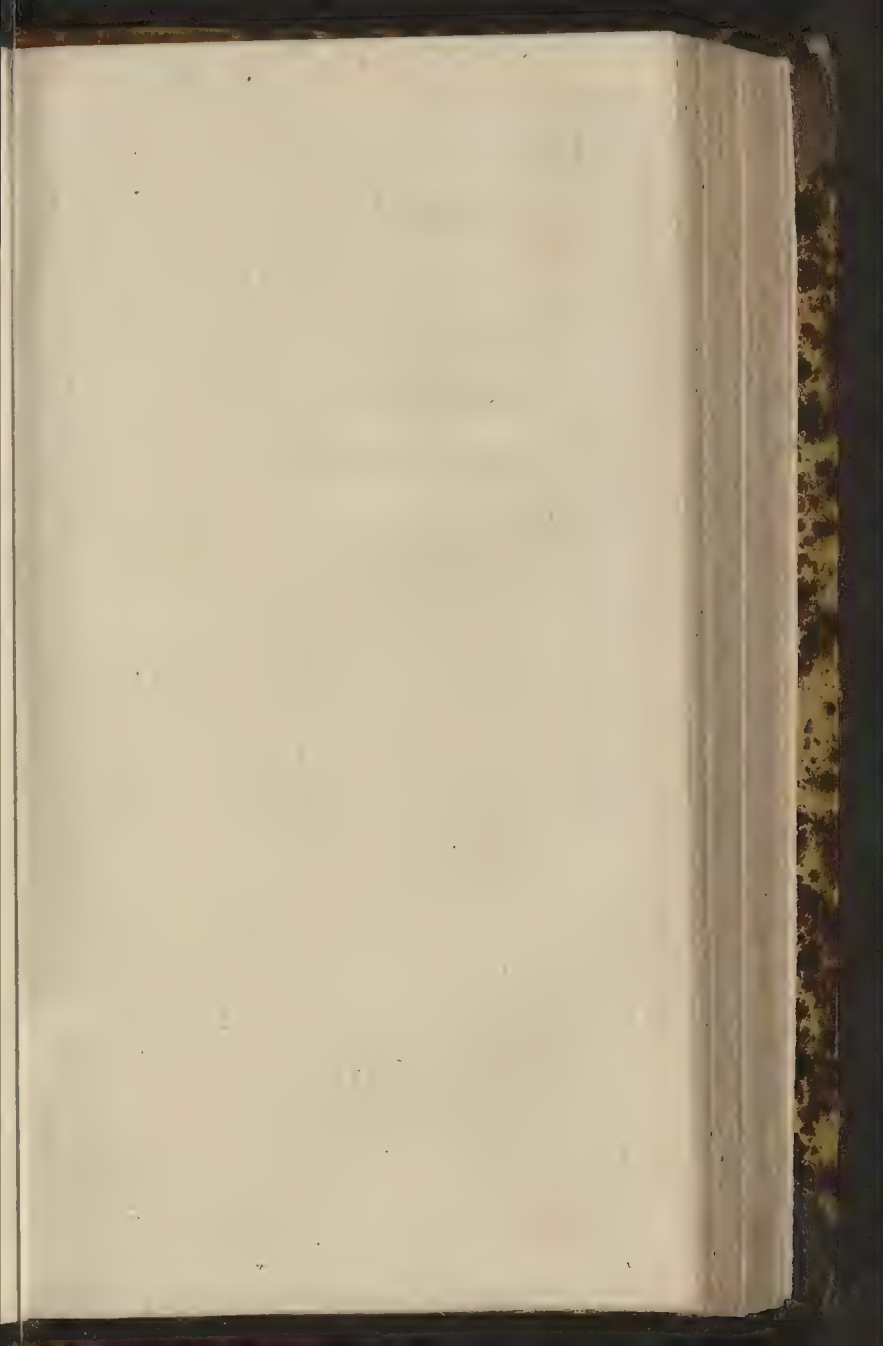
Ziemia Angielska, oliwa, salwafer do polu.

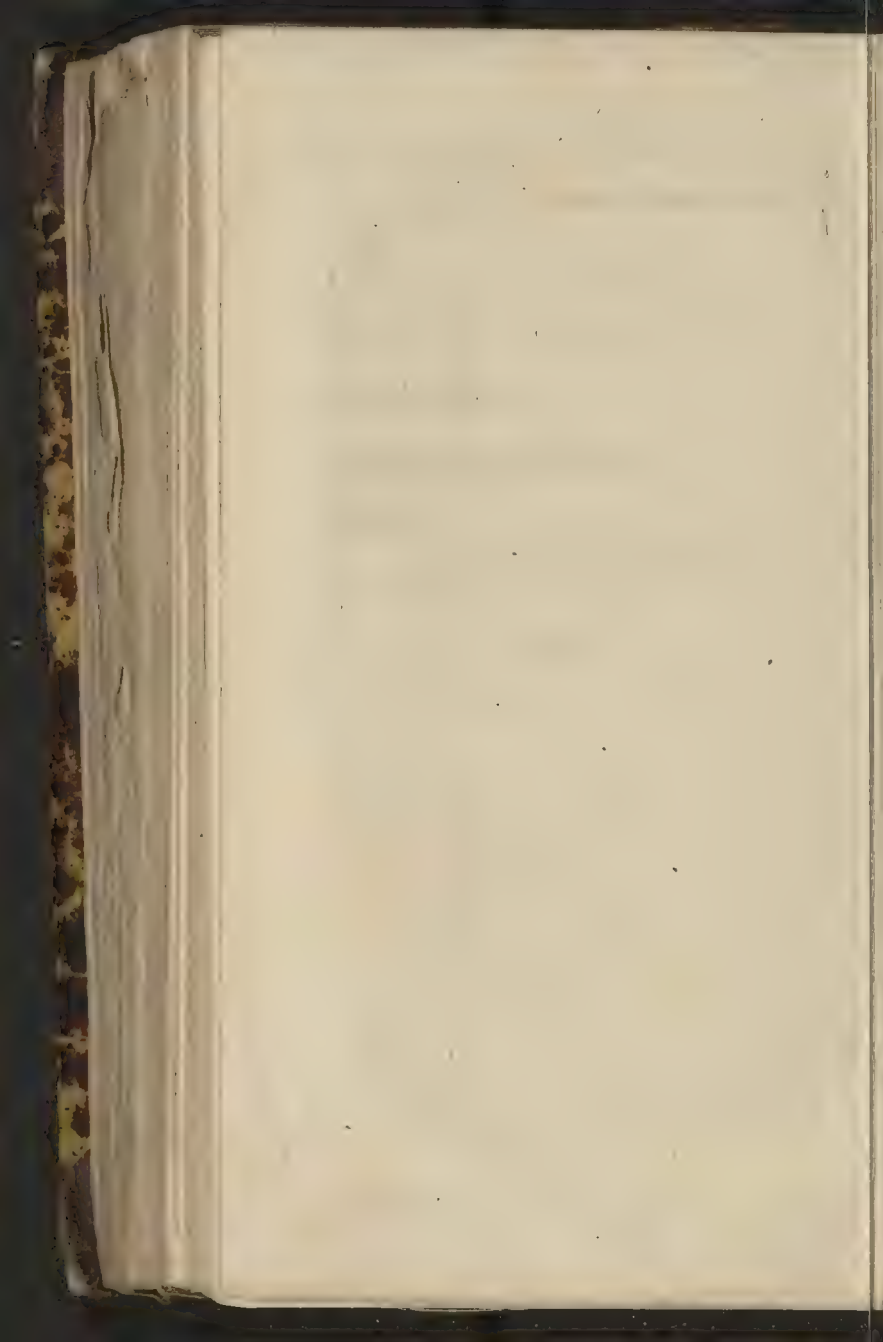
Farba Angielska do węzowych kotłów, po malowania spaianych sztuk.

Dziegieć na czopy.

Stal do stalenia młotów.

AUSCUK OD PISARZA KUPCOWI DANY.

Roku N. N. Dnia N. N. Miesiąca N. N.

Zaświadczam że z Hamerni Siemiatyckiej kupił Obywatel Miasta N. N. zowiący się N. N. Miedzi Fóntow a to

w Burtakach, Denkach Fóntow	Fónt a Groszy	.	.	.	Zł.
w Baniach, Kotłach, Czapkach	a Groszy	:	:	.	Zł.
w Samych Czapkach y Rurach	a Groszy	:	:	:	Zł.
w Naczyniu Pobielanym		:	:	:	Zł.
w Panewkach		:	:	.	Zł.
Czyni					Zł.

Z tych potrąca się w przyjęciu Miedzi starey Fóntow Fónt a Groszy Zł.

Odbieram należącemi do Skarbu.

Raport Tygodniowy Pifarza.

[illegible]

Handel y Przedaż Miedzi.

Handel Miedzi.	Miedź nowa dana za starą.		Dodatek Miedzi starej na Upał.		Miedź prze-wyższająca.		Pieniądze.				Przedaż Naczynia w Hamer-ni.	Sztu-ki.	Wywaga.		Pieniądze za sprzedaż Miedzi.		Przedaż Naczynia w Sklepie.	Sztu-ki.	Wywaga.		Pieniądze za sprzedaż Miedzi.	
	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Fónty.	Łóty.	Złote.	Grosze.	Złote.	Grosze.			Fónty.	Łóty.	Złote.	Grosze.			Fónty.	Łóty.	Złote.	Grosze.

Czyni .
 Pojklada się z Han-
 dlu Miedzi .
 Takoz za sprzedaż
 Naczyń w Ha-
 merni . .

61510710
May 1961
1961

三

Tabella Obrachowania Kotlarza.

[illegible]

Handel Miedzi z Hurtowemi Kupcami.

Imię y Nazwisko Kupcy y z kąd sam kupiec.	G a t u n k i.			Miedź nowa da na za starą.		Dodatek Miedzi starey na Upał.		Miedź Nowa przewyższająca.		Pieniądze.				Podpis kupującego.
	Blachy.	Szale.	Denka.							z Handlu Miedzi starey.		Za Miedź nową przewyższającą.		
	S z t u k i.			Fónty.	Lóty.	Fónty.	Lóty.	Fónty.	Lóty.	Złote.	Grosze.	Złote.	Grosze.	

Handel Miedzi w Denkach y Szalach.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Handel Miedzi w Burtakach.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

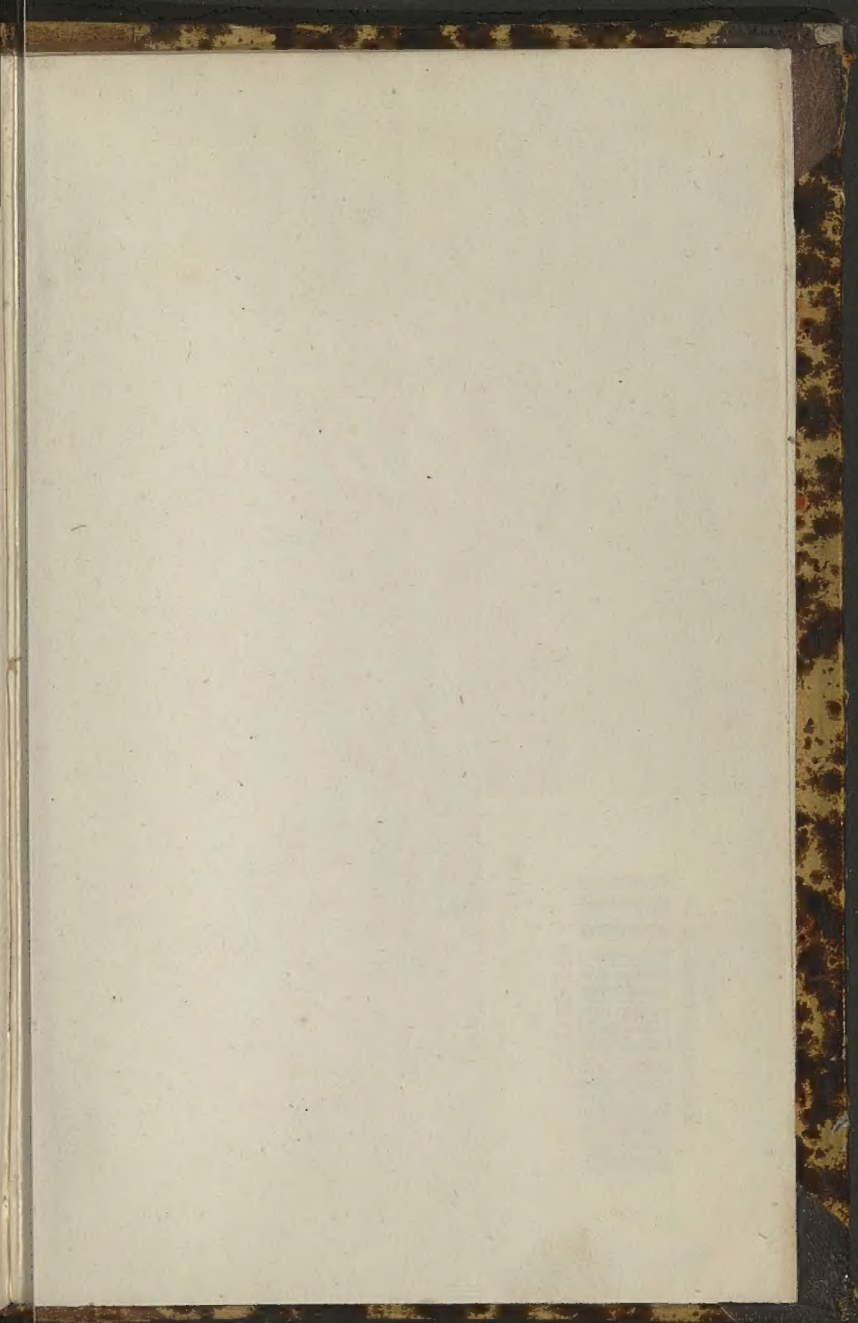
Handel Miedzi w Baniach, Czapkach y Rurach.

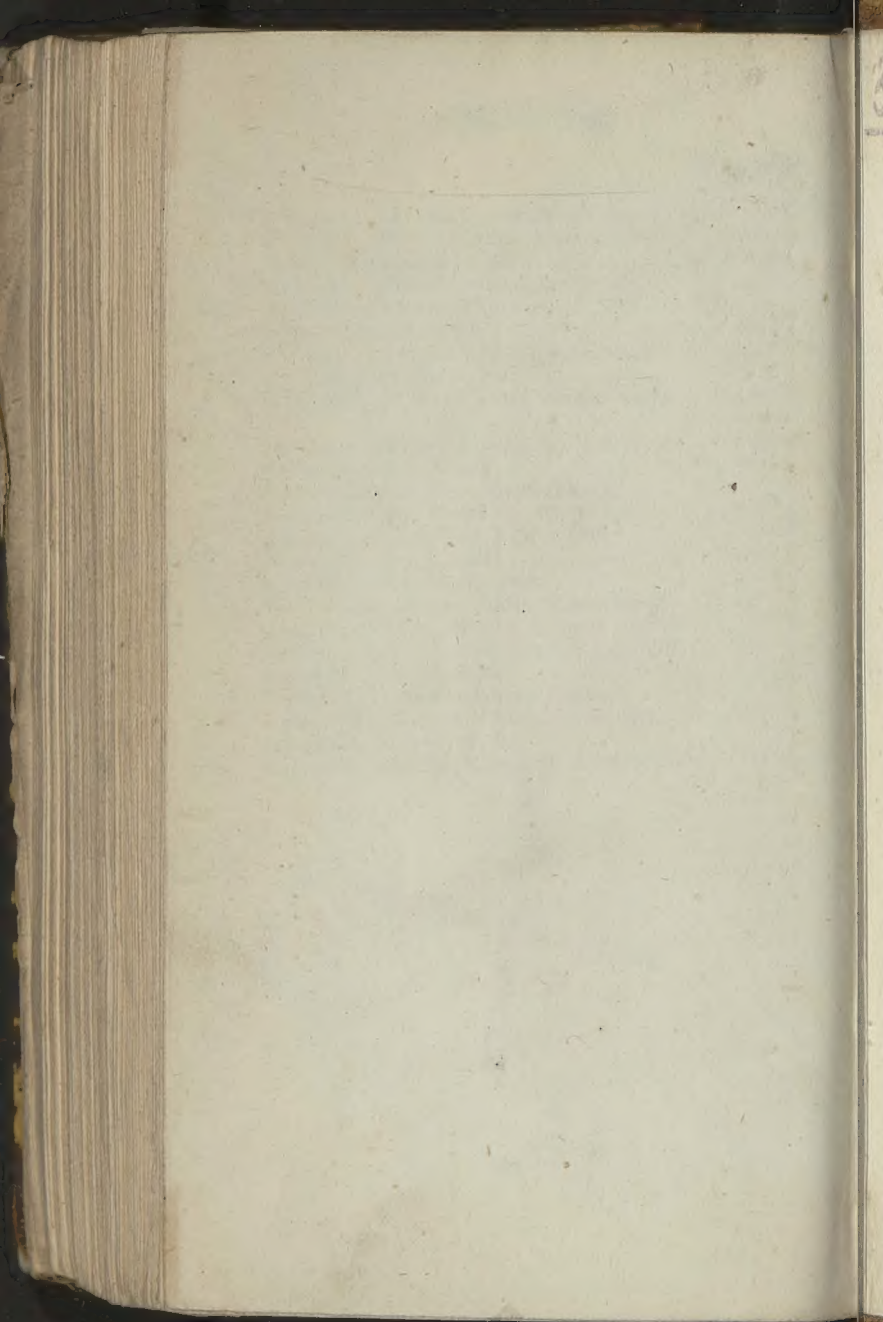
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Handel Miedzi w samych Czapkach y Rurach bez Bań.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

30.194

JK bl 115 / 3

200.

14 / V 84

stdr0015195

Biblioteka Jagiellońska

